

MALI STON

romanike, a svoje težnje prema vertikali provodi jače kroz produhovljenije prostorne odnose (crkva Sv. Nikole u Lubenicama na Cresu).

U Dalmaciji su također glavni nosioci gotičkoga sloga bili propovjednički redovi, franjevci i dominikanci počevši od sred. XIII. st. Podvrgnuti strogim pravilima samostanskoga života, oni nisu mijenjali oblikovne sustave svojih crkava te i na najmonumentalnijim samostanskim građevinama nema naglih raskida s romaničkom tradicijom što se očituje u svjesnom zadržavanju kubične kompaktnosti arhit. volumena. Mijenjao se tek repertoar oskudnih arhitektonsko-plastičnih detalja strogo podređenih geometriji lomljena luka.

Svetišta su se gradila s naglašenim osjećajem za mjeru po čemu se razlikuju od naglašenoga vertikalizma sjevernjačkih prototipova. Modeli čitkoga ortogonalnoga ustroja vertikala i horizontala te skladne dispozicije voluminozne stereometrije nastali u drugoj pol. XIII. st. javljaju se na građevinama XIV. st., kako potvrđuju najmonumentalniji primjeri propovjedničkih crkava od Zadra do Kotora. Ističe se crkva Sv. Dominika u Dubrovniku, iz prvoga desetljeća XIV. st., zasnovana s tri svetišta poput pulske, ali joj je začelje slijedom utjecaja iz Ugarske izmijenjeno u jednu poligonalnu apsidu pod rebrastim svodom raspona lađe. Franjevačka crkva u Dubrovniku ima tročlano začelje s produljenim korom, kakav se ponavlja u malo mlađoj crkvi Sv. Frane u Šibeniku, a još od 1270-ih imala je takav kor i franjevačka crkva u Zadru kojoj je zidni plašt sa svih strana ritmiziran vitkim prozorima.

Reducirani pak oblik propovjedničkih crkava ustalio se tijekom XIV. st. dodavanjem samo jedne apside, četverokutne s križno-rebrastim svodom, ogoljenoj dvorani dvostruko šire prednje lađe. Takve su crkve dominikanaca u Zadru i Trogiru, franjevaca u Splitu i Stonu, a još im je zajedničko podizanje pročelne rozete uz druge romaničke ostatke u odmjerenoj arhitektonskoj plastici. Nastajući tijekom čitava XIV. st. s brojnim odrazima u manjim župnim crkvama, zapravo su potvrda trajanja romaničko-gotičkoga sloga. Te

su crkve dale oblikovni predložak kakav će usčuvati samostanska arhitektura diljem hrvatske obale (Sv. Mihovil u Zadru, Sv. Kuzma i Damjan na Pašmanu iz druge pol. XIV. st., a na Lopudu Sv. Nikola i Gospina crkva iz sred. XV. st.). Mnogima su svojstvene drvene tavanice u lađi, raskošnije ili skromnije obrade, a mletačkog tipa koji u korčulanskoj katedrali doseže najosebujnije rješenje potkraj XV. st.

U juž. dijelu primorske Hrvatske tijekom druge pol. XV. st. doraden je tip franjevačkih crkava kod kojih se i nad lađom podiže velik oštrolučni svod podržan pojasnicama (Pridvorje u Konavlima, Cavtat, Slano, Orebić i dr.). Takva se rješenja javljaju u drugoj fazi obnove stolnice u Hvaru, te kod konačnog uređenja dvojne crkve dominikanaca u Korčuli. Taj je tip crkve prenesen i u XVI. st. (Rijeka dubrovačka), ograničen na kubično zatvaranje prostora i isticanje apside gotički lomljenom bačvom. Uz mnoge crkve pridruženi su zvonici, arhaični po tektonici, s najstarijima u Dubrovniku. Oni kasniji poput franjevačkoga i katedralnoga u Hvaru ističu se prozračnošću, bez obzira koliko rabe romaničke ili renesansne motive. Samostanski klaustri slijede romaničku tradiciju pri ustroju prostora, ali pokazuju viši stupanj zidarskog i klesarskog umijeća. Najskromniji su jednostavni atriji neopterećeni zidanim konstrukcijama (franjevački u splitskoj luci te na Ugljanu), koje su, zbog težnje za cjelovitošću sklopova (najskladnije u dominikanskom samostanu na Čiovu), obvezatno presvođene, a nosive stijenke dopunjene kamenim krletkama (najistančanije na Otoku kraj Korčule). Ističu se pak klaustri u Dubrovniku, kod franjevaca sazdan u prijelaznome romaničko-gotičkome slogu, a u dominikanaca stotinjak godina poslije u gotičko-renesansnome. Franjevački je samostan remek-djelo primorskoga graditeljstva i kiparstva, zaslugom *Mihoja Brajkova*, koji je do 1348. isklesao dvanaest moćnih heksafora s dvostrukim poligonalnim stupovima i maštovitim plastičnim kapitelima raznolike motivike, a poslije su nad hodnicima podignuti tromi svodovi dajući cjelini monumentalan dojam. Na drugome je kraju grada ranorenesansni majstor